

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА”
ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра мистецьких дисциплін початкової освіти

ОЛЕКСАНДРА КАЧМАР

ОСНОВИ ТЕОРІЇ МУЗИКИ І СОЛЬФЕДЖІО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА”
ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра мистецьких дисциплін початкової освіти

ОЛЕКСАНДРА КАЧМАР

ОСНОВИ ТЕОРІЇ МУЗИКИ І СОЛЬФЕДЖІО

Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи
для студентів I курсу денної форми навчання
спеціальності “Початкова освіта спеціалізація **“музика”** ,
“Початкова освіта спеціалізація **“хореографія” 7.010.102.**
Освітньо-кваліфікаційний рівень **“Бакалавр”**

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК
«НАІР»
2015

УДК 85.31
ББК 78.01 Б 83

Рекомендовано до друку вченою радою Педагогічного інституту
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № ___ від «__» березня 2015 р.)

Рецензенти:

Вовк М. В. – кан. пед. наук, професор кафедри мистецьких дисциплін
початкової освіти Педагогічного інституту ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет імені Василя Стефаника»

Романюк Л. Б., канд. мистецтвознавства, доцент кафедри мистецтво-
знавства і методики викладання Інституту мистецтв, ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет імені Василя Стефаника»

Основи теорії музики: методичні рекомендації щодо забезпечення
самостійної роботи для студентів I курсу денної форми навчання
спеціальності "Початкова освіта і **"музика" 7.010.102**, "Початкова освіта і
"хореографія" . Освітньо-кваліфікаційний рівень **"Бакалавр"/**Качмар О.
Івано-Франківськ: НАІР, 2015. – 32 с.

Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи
містять загальні положення, тематичний план та зміст самостійної роботи,
запитання для самоконтролю та самоперевірки, тестові завдання, теми
рефератів, короткий словник музичних термінів, додатків, список основної
літератури. Мета практичних рекомендацій полягає у визначенні шляхів
вдосконалення вивчення навчальної дисципліни для студентів
спеціальностей "Початкова освіта і спеціалізація "музика"," Початкова освіта
спеціалізація "хореографія".

Затверджено на кафедрі мистецьких дисциплін початкової освіти
Протокол № 8 від "3" березня 2015 року

ЗМІСТ

Загальні положення.....	4
Структура курсу.....	6
Зміст самостійної роботи.....	7
Тестові завдання.....	13
Короткий словник музичних термінів.....	20
Додатки	23
Список рекомендованої літератури.....	32

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Дисципліна “Основи теорії музики і сольфеджіо” на першому курсі педагогічного інституту спеціальності “Початкова освіта “музика” і “Початкова освіта і “хореографія” - основа музично-теоретичної підготовки майбутнього вчителя початкових класів. Завдання самостійної роботи – за допомогою навчальної дисципліни виробити у студентів свідоме ставлення до музики, розуміння засобів музичної виразності, наголосити важливість навичок грамотної музичної орфографії, та відповідно, ролі практичних вправ для їх здобуття, навести приклади можливих тестових завдань для контролю засвоєння тем.

Музична грамота і сольфеджіо тісно пов'язані між собою і базуються на вмінні сприймати музику. Особлива увага відводиться розвитку у студентів навичок самостійного поповнення знань, творчого мислення. З цією метою введено години для самостійної роботи студентів з науковою літературою (конспектування, складання плану, написання реферату, виконання творчих завдань, читка нот з листа, сольфеджування вправ).

Самостійна робота – це така форма навчання, в якій студент вчиться плановірно і систематично працювати з літературою, оволодіває засобами обробки інформації, вчиться працювати самостійно з метою засвоєння необхідних знань. Тому особлива роль відводиться розвитку у студента навичок творчого педагогічного мислення. З цією метою студентам пропонуються ряд завдань з основ нотної грамоти, опрацювати відповідний практичний матеріал з методики музичного виховання молодших.

Отже, головне завдання курсу – дати майбутнім педагогам основні наукові знання, спрямовати їх на вирішення різноманітних практичних завдань; виробити вміння самостійного аналізу різновекторних явищ музичного спрямування.

Таким чином, самостійна робота студента стимулює їхній інтерес до вивчення матеріалу, вчить самостійно та творчо мислити, поповнити свої

знання завдяки письмовій роботі творчими вправами; розширення кола завдань забезпечить додатковий стимул для поглибленого вивчення та закріплення дисциплін музично-теоретичного циклу.

Засвоєння теоретичних знань повинно бути тісно пов'язане із заняттями з сольфеджіо, де через інтонаційно-слухові вправи розвивається вміння аналізувати і усвідомлювати музичний матеріал.

У результаті самостійного навчання студент повинен знати основні визначення та категорії музичної грамоти, володіти навичками гри вправ і завдань на фортепіано; повинен вміти точно записувати нотний текст при виконанні письмової контрольної роботи, що містить завдання на транспозицію, вміти розшифрувати мелізми, побудувати гам, інтервалів, акордів в тональності та від заданого звуку, вправи на групування згідно вказаного розміру.

Основне завдання самостійної роботи – формування і розвиток музичного мислення студентів, їх аналітичних здібностей.

Написання рефератів – це перший досвід самостійного письмового дослідження. Вибір тематики передбачає два напрямки: перший – вивчення та узагальнення довідкової літератури і спрямований на орієнтацію першокурсника у спеціальній літературі та у грамотному переказі наукового тексту, другий – містить розбір музичного твору (мініатюри) або підбір музичних зразків на пропоновану тему з їх узагальненням та детальним описом. Такі завдання вимагають від студента відповідної підготовки, зрілості думки.

Збагатити та урізноманітнити учбовий процес дозволяють творчі завдання. Це може бути написання продовжити мелодію, транспонування музичних уривків, підбір акомпанементу, групування згідно розміру, визначення розміру тощо.

Таким чином, акцент на практичній складовій дисципліни має стати відправною точкою у плануванні і здійсненні педагогічної діяльності.

СТРУКТУРА: СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ “МУЗИКА”

1. Написання нот, ключів, музичних знаків.	2 год.
2. Запис нот у басовому ключі. Інтенаційна робота. Конспект.	2 год.
3. Діатонічні тони і півтони. Письмове завдання.	2 год.
4. Лад. Тональність. Лади народної музики - Аналіз. Конспект.	4 год.
5. Групування тривалостей і пауз, продовження написання музичної думки, транспонування.	4 год.
6. Слуховий аналіз, виконання творчих завдань в зошиті, конспект	2 год.
7. Квінтове коло тональностей, опрацювання теоретичного матеріалу	4 год.
8. Складені інтервали, будова, визначення в нотному тексті. Конспект	2 год.
9. Консонанси, дисонанси, визначення на слух, гра на інструменті.	2 год.
10. Акорди, побудова, обернення, гра на інструменті. Конспект.	2 год.
11. Мелізми, знаки скорочення нотного письма. Вміти розшифрувати, грати на інструменті, вміти записати, письмове опрацювання	2 год.
Разом	27 год.

СТРУКТУРА : СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ “ХОРЕОГРАФІЯ”

1. Написання нот, пауз, музичних знаків. Ключі, знаки альтерації.	1 год.
2. Запис нот у басовому ключі, читка нот, інтонаційна робота	1 год.
3. Похідні ступені звукоряду, знаки альтерації. Визначення в тексті, виконання домашнього завдання.	1 год.
4. Сольфеджування вправ, вивчення напам'ять, тактування, групування	2 год.
5. Засоби музичної виразності: темп, ритм, динаміка. Значення темпу і ритму для хореографії. Танцювальний етюд в різних темпах	2 год.
6. Консонанси, дисонанси, інтервали, трізвучки – побудова, письмова	1 год.
7. Аббревіатура. Знаки скорочення нотного письма.	1 год.
8. Квінтове коло тональностей. Опрацювання теоретичного матеріалу	2 год.
9. Сольфеджування, творчі завдання, групування нот і пауз у визначеному розмірі.	1 год.
Всього:	11 год.

ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ КУРСУ

Тема 1. Музична грамота

1. Музичний звук, властивості та якості музичного звуку, звукоряд.
2. Правопис штилів, запис пауз, розташування звуків на нотному стані.
3. Басовий та скрипичний ключі.
4. Такт, тактова риска, розмір, метр, ритм.
5. Літерна система позначення звуків.

Завдання:

1. Музична орфографія, запис ключів, пауз, штилів.
2. Запис нот на нотному стані, переписування мелодій 3-4 вправи місткістю 8 тактів, приклади з підручників сольфеджіо чи інших збірників.
3. Правила написання штилів, об'єднаних і необ'єднаних ребрами нот, запис нот у басовому ключі.
4. Зробити групування нот, визначити розмір, поставити тактові риси.
5. Літерне позначення запису звуків, винятки. Виконання вправ.

Реферати:

1. Гвідо Д'Ареццо – винахідник нотного запису.
2. Видатні постаті в історії теорії музики.
3. Елементи музичної мови.

Тема 2. Ритм і метр.

1. 1. Запис нот у басовому ключі. Транспонування, види транспонування.
2. Ритмічна сторона музики. Швидкість виконання музичного твору.
3. 3. Знаки збільшення нотних тривалостей. Паузи.
4. 4. Такт. Затакт. Групування тривалостей в простих тактах.
5. 5. Синкопа. Пунктирний ритм.

Завдання:

1. Охарактеризуйте основи правопису тривалості звуків.
2. Принцип подовження ноти з крапкою, ліги, фермати. Вправи.
3. Правила групування тривалостей. Правила запису штилів. Виконання групування, визначення розміру, запис прикладів.
4. Визначення темпів у музичних творах, зіграти приклади на інструменті.

5. Назвіть швидкі, помірні та повільні темпи. Які позначення застосовуються для поступової зміни темпу? Виконання музичних прикладів у різних темпах.
6. Спів вправ із неповним тактом, групування нот у вправах із затактом.
7. Вокальне та інструментальне групування.
8. Синкопа - зміщений ритмічний акцент. Вправи із синкопованим ритмом . Внутрітактова синкопа. Написання вправ, домашнє завдання – творче завдання.
9. Міжтактова синкопа. Запис, ритмічне простукування, сольфеджіо.

Реферати:

1. Видатні виконавці про темп.
2. Значення ритму, темпу та агогіки в музичному творі.
3. Ритм у хореографічному мистецтві.

Тема 3. Інтервали

1. Щаблева і тонова величина інтервалів. Інтервали між основними щаблями звукоряду.
2. Прості і складені інтервали. Обернення інтервалів.
3. Консонанси і дисонанси.
4. Діатонічні і хроматичні інтервали.

Завдання:

1. Навести приклади пісень на кожен із заданого інтервалу.
2. Сольфеджування інтервалів вгору і вниз. Визначення їх у нотному тексті.
3. Назвіть три підгрупи консонансів. Будова інтервалів від заданого звуку і в тональності. Сольфеджування.
4. Поясніть як утворюється обернення інтервалів.
5. Чим вимірюються інтервали?
6. Побудувати складені інтервали. Поясніть їх утворення на прикладах.
7. Назвіть характеристики інтервалів. Визначення на слух.

Реферати:

1. Інтервал як основа музичної інтонації.
2. Інтервали, суть консонування та дисонування інтервалів.
3. Хроматизм і альтерація.

Тема 4 . Лад. Тональність. Лади народної музики.

1. Визначення ладу на музичних прикладах на слух.
2. Види мінору, їх будова, особливості, звучання .
3. Дайте дефініцію тональності.
4. Щотакте дієзні тональності, бемольні тональності. Їх будова.
5. Лади народної музики: визначення та особливості. Сольфеджування вправ у різних ладах. Пентатоніка.
6. Особливості будови дорійського, міксолідійського ладів.
7. Пентатоніка. Сольфеджіо, визначення на слух

Завдання:

1. Будова мажорної і мінорної гами від звуку.
2. Квінтове коло тональностей.
3. Лади народної музики. Сольфеджування вправ у різних ладах. Пентатоніка.
4. Спів вправ у різних ладах, визначення на слух. Гра на інструменті.
5. Гра і сольфеджування вправ у різних тональностях.
6. Правила визначення тональності у музичних творах, особливості, винятки. Визначення тональності у музичних прикладах.
7. Будова дорійського, міксолідійського ладів, мажорна і мінорна пентатоніка. Сольфеджування вправ. Будова від заданого звуку.

Реферати:

1. Класифікація ладових систем.
2. Античні лади. Середньовічні лади.
3. Музичний синтаксис.

Тема 5. Акорди. Тризвук і його види.

1. Акорд. Тризвук. Тонічний тризвук.
2. Будова мажорного і мінорного тризвуків.
3. Обернення тризвуків.
4. Збільшений і зменшений тризвук.
5. Розв'язання головних тризвуків та їх обернень.
6. Тризвуки мажору і мінору та їх обернення від звуку.

Завдання:

1. Будова мажорного і мінорного тризвуків від звуку.
2. Будова обернень: секстакорд, квартсекстакорд.
3. Різниця між мажорними і мінорним тризвуками.
4. Будова збільшеного і зменшеного тризвуків. Визначення на слух.

Реферати:

1. Класифікація акордових співзвуч.
2. Тризвучні акорди (функціональність, виразове та структурне значення).

Тема 6. Засоби музичної виразності

1. Звуковиражальна інтонаційна природа музики.
2. Музика як мистецтво.
3. Мелодія, гармонія, лад, ритм, темп, динаміка, стрій, артикуляція, поліфонія, тембр, фактура, форма – основні засоби музики.

Завдання:

1. Музичні приклади з художньо яскравим характером.
2. Назвіть основні темпи, темпові вдихлення – агогіка.
3. Значення динаміки та динамічних відтінків в музиці.
4. Темпова та динамічна термінологія.

Реферати:

1. Значення ритму, темпу, та динаміки в музичному творі.
2. Значення ритм у повсякденноу житті та зображальному мистецтві.
3. Мелодія.
4. Тема. Музичний тематизм.

Тема 7. Мелізми.

1. Мелізми, застосування мелізматики в музиці.
2. Види мелізмів.

Завдання:

1. Запис, розшифрування та читка мелізмів.
2. Групетто. Гра на інструменті.

3. 3. Трель, мордент, форшлаг. Виконання мелізмів у заданих музичних взірцях.
4. Арпеджіато. Виконання на інструменті.
5. Вокальна та інструментальна мелізматики. Особливості виконання.

Реферати :

1. Музична орнаментика.
2. Музична орнаментика у творчості Й. С. Баха.
3. Мелізми у творчості композиторів–романтиків.

Тема 8. Музичний синтаксис. Транспозиція.

1. Загальні відомості про музичний синтаксис.
2. Тема. Фактура. Цезура. Період. Каденція.
3. Транспозиція. Види транспозиції.
4. Значення транспозиції в музиці.

Завдання:

1. Що таке музичний синтаксис?
2. Музична тема. Речення. Фраза . Період. Визначення на музичних прикладах.
3. Визначення в нотному тексті музичного речення, фрази.
4. Назвіть види каденцій.
5. Дайте дефініцію цезури. Назвіть основні ознаки цезури.
6. Які види транспозиції ви знаєте? Для чого використовують транспозицію. Визначити у нотних прикладах.

Тема 9. Знаки скорочення нотного письма.

1. Реприза. Вольта.
2. Знаки скорочення для позначення октави.
3. Знаки скорочення застосування для одного звуку чи співзвуччя.
4. Знаки скорочення для великих і невеликих частин твору.
5. Тріоль.

Завдання:

1. Запис знаків скорочення нотного письма.
2. Знаки для позначення скорочення (див. у додатках).

3. Читка творів із різними знаками скорочення, приклади музичних композицій у творчості Й. Гайдна, В. Моцарта, віденських класиків.

Реферати:

1. Знаки скорочення нотного письма.
2. Музичний синтаксис.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ З ТЕОРІЇ МУЗИКИ

Варіант 1

1. Що складає специфіку мистецтва?

- а) образ;
- б) закон;
- в) побут;
- г) творчість;

2. Яку сторону музичного звуку організовує лад?

- а) тривалість;
- б) тембр;
- в) висоту;
- г) силу;

3. Скільки звуків різної висоти міститься в октаві?

- а) 7;
- б) 12;
- в) 8;
- г) 15;

4. Скільки сильних долей міститься у простому такті?

- а) 1;
- б) 2;
- в) 3;
- г) 4;

5. Який розмір є складним?

- а) 2/4;
- б) 4/4;
- в) 3/8;
- г) 6/8;

6. Який із засобів музичної виразності вважається головним?

- а) фактура;
- б) ритм;
- в) мелодія;
- г) динаміка;

7. Що таке тональність?

- а) висотне положення тоніки;
- б) назва фактури;
- в) назва акорду;
- г) назва ритму;

8. Який щабель мажору чи мінору є контролером ладу?

- а) 4;
- б) 1;
- в) 5;
- г) 3;

9. Що таке тризвук?

- а) вид акорду;
- б) вид інтервалу;
- в) ритмічна група;
- г) вид мелодії;

10. Що таке мажор?

- а) елемент ритму
- б) лад;
- в) назва темпу;
- г) мелодичний зворот;

Ключ: 1а; 2в; 3б; 4а; 5б, г; 6в; 7а; 8г; 9а; 10б.

Варіант 2

1. Що таке інтервал?

- а) тембральна окраса звуку;
- б) відстань між двома звуками;
- в) вид акорду;
- г) назва ритму;

2. Яка кількість щаблів містить інтервал терція?

- а) 2;
- б) 4;
- в) 3;
- г) 5;

3. Що таке темп?

- а) основний засіб музичної виразності;
- б) швидкість виконання музичного твору;
- в) агогіка;
- г) ритмічний рисунок;

4. Що означає "andante"?

- а) назва акорду;
- б) назва швидкого темпу;
- в) назва помірного темпу;

г) назва ритму;

5. У чому виявляються головні ознаки танцювальних жанрів ?

- а) у мелодії;
- б) у тембрі;
- в) у ритмі;
- г) у гармонії;

6. Щотакє поліфонія?

- а) багатоголоса музика;
- б) музичний жанр;
- в) багатоголосся, засноване на мелодичній самостійності голосів;
- г) одноголоса музика;

7. Позначте характерну ознаку маршу.

- а) бадьора мелодія;
- б) швидкий темп;
- в) яскрава мелодія;
- г) чотиридольний розмір;

8. Що таке "артикуляція"?

- а) метричний засіб;
- б) тембровий засіб;
- в) гармонічний засіб;
- г) засіб звукоутворення;

9. Що поєднює музику і хореографію?

- а) образи природи;
- б) життєві явища;
- в) суспільні події;
- г) вираження людських почуттів;

10. Яку сторону музичного звуку організовує ритм?

- а) тривалість;
- б) тембр;
- в) висоту;
- г) силу;

Ключ: 1б ; 2 в; 3 б; 4 в; 5 в; 6 в; 7 г; 8 г; 9 г; 10 а;

Варіант 3

1. Який виражальний засіб є спільним для музики й хореографії?

- а) мелодія;
- б) гармонія;
- в) ритм;

г) поліфонія;

2. Яку сторону музичного звуку організовує гармонія ?

а) тривалість;

б) тембр;

в) висоту;

г) силу;

3. Звуки якої октави зручно писати у скрипічному ключі?

а) першої;

б) другої;

в) третьої;

г) четвертої;

4. Що позначає нижня цифра у розмірі?

а) тривалість тактової долі;

б) кількість долей;

в) кількість секунд ;

г) кількість нот у такті;

5. Який виражальний засіб уособлює часову природу музики?

а) лад;

б) ритм;

в) стрій;

г) гармонія;

6. Чим відрізняється гармонічний мінор від натурального?

а) підвищенням 6 щаблю (ступеню);

б) пониженням 3 щаблю (ступеню);

в) підвищенням 4 щаблю (ступеню);

г) підвищенням 7 щаблю (ступеню);

7. Що таке інтервал в музиці?

а) висотне співвідношення звуків;

б) ритмічне співвідношення звуків;

в) співвідношення темпів;

г) співвідношення динаміки;

8. Які щаблі (ступені) утворюють головний тонічний тризвук?

а) II-V-VII;

б) II-IV-VI;

в) I-III-V;

г) IV-VI-I;

9. Що таке "adagio"?

а) назва акорду;

б) позначення повільного темпу;

в) позначення швидкого темпу;

г) назва ритму;

10. Що таке мелізми?

а) знаки скорочення нотного письма;

б) мелодичні звороти, які прикрашають основні звуки мелодії;

в) перемінний розмір;

г) вокальне групування;

Ключ: 1 в; 2 в; 3 а; 4 а; 5 б; 6 г; 7 а; 8 в; 9 б; 10 б;

Варіант 4

1. Музичний синтаксис це-

а) будова музичної мови;

б) органний пункт

в) альтерація

г) ритмічна група

2. Хроматична гама це-

а) гама, побудована за півтонами;

б) гама, побудована за тонами;

в) мелодична гама;

г) мінорна тональність;

3. Синкопа –

а) пауза;

б) затакт;

в) тріоль;

г) зміщення акценту з сильної долі на слабку;

4. Збільшений тризвук складається з:

а) м.3 + в.3;

б) в.3 + в.3;

в) в.3+ м.3;

г) ч.4+ в.3;

5. Альтерація це-

а) хроматична зміна ступенів ладу;

б) змінний розмір;

в) зміщення акценту з сильної долі на слабку;

г) каденція;

6. Паралельні тональності це-

а) тональності, у яких спільна тоніка, але різний лад ;

- б) тональності, у яких однакова кількість знаків при ключі, але різна тоніка;
- в) енгармонічнорівні тональності;
- г) семиступеневі діатонічні народні лади;

7. Знаки альтерації використовують для

- а) розташування звуків на нотному стані;
- б) підвищення або пониження висоти звуку;
- в) позначення подовження нотних тривалостей;
- г) групування нот у складних розмірах;

8. До знаків подовження тривалостей звуку належать:

- а) вольта, реприза;
- б) стакато, пауза;
- в) ліга, крапка біля ноти, фермата;
- г) додаткові лінійки;

9. Мінорний лад це лад, у якому тонічний тризвук складається з

- а) м.3+ м.3;
- б) в.3+ м.3;
- в) в.3+в.3;
- г) м.3 + в.3;

10. Гармонічний мажор це лад, у якого

- а) понижений VI ступінь;
- б) підвищені VI і VII ступені;
- в) підвищений VII;
- г) понижений II;

Ключ: 1 а); 2а; 3г; 4б; 5а; 6б; 7б; 8в; 9г; 10а.

У даних рекомендаціях визначається значення і роль теорії музики в системі музично-теоретичних предметів для студентів перших курсів зі спеціалізацією “музика” і “хореографія”. У процесі її вивчення майбутній вчитель музики здобуває наступні навички й уміння:

- цікаво, образно і різносторонньо розповідати дітям про музику доповнюючи оповідь ілюстрацією музичних творів;
- визначати основні риси того чи іншого музичного стилю, напрямку, течії;
- вільно аналізувати твори, виявляючи закономірності образного змісту і його втілення у всьому комплексі формотворчих та виражальних засобів;
- виявляти у творі вузлові моменти музичної драматургії;
- грамотно записувати, читати, інтонувати нотний текст.

Домінантним стрижнем навчального процесу повинна бути наявність художніх прикладів, що яскраво підтверджують теоретичні положення.

КОРОТКИЙ СЛОВНИК МУЗИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Агогіка – (гр. *Agoge* – рух) короткочасне відхилення від зафіксованої швидкості руху, при умові її збереження в цілому.

Акорд- співзвуччя, що складається з не менш як трьох звуків, що розташовані чи можуть бути розташовані за терціями.

Альтерація – хроматична зміна ступенів ладу, що не входять до тонічного тризвуку.

Арпеджіато – один із видів мелізмів, швидке взяття звуків акорду послідовно знизу догори.

Висота – властивість звуку, яка залежить від частоти звукових коливань.

Вольта - знак скорочення запису нотного письма.

Гармонічний інтервал – відстань між двома звуками, взятими одночасно.

Гармонія – об'єднання звуків у співзвуччя і послідовність співзвуч.

Групетто – один із видів мелізмів, складається із декількох коротких звуків: верхнього допоміжного, основного, нижнього допоміжного і знову основного. Буває чотиризвукове і п'ятизвукове.

Гучність (динаміка) - властивість звуку, що залежить від сили коливального руху, вираженої в амплітуді коливань.

Динамічні відтінки – ступінь гучності звуку при виконанні музики.

Дисонанси – одна із характеристик гармонічних інтервалів за враженням, яке вони справляють на слух, а саме: це інтервали, що звучать більш різко, звуки їх не зливаються один з одним.

Діатонічні інтервали – інтервали, що утворюються між ступенями звукоряду.

Домінанта – V ступінь ладу, один із головних.

Дорійський лад – лад народної мінорного нахилу з підвищеним VI ступенем.

Затакт – звук або група звуків, що становить неповний такт (без сильної долі), з якого починається музичний твір або його частинами.

Інтервал – відстань між двома звуками, взятих послідовно чи однаково.

Каденція – послідовність декількох звуків чи акордів, що завершують музичну побудову.

Консонанси – одна із характеристик гармонічних інтервалів за враженням, яке вони справляють на слух, а саме: це інтервали, що звучать більш м'яко, звуки їх ніби зливаються один з одним. Розрізняють три групи консонансів- цілком дисоналі (пріма, октава), досконалі (чиста квінта, чиста кварта), недосконалі (терція, секста).

Лад – сукупність звуків, об'єднаних на основі зв'язків між ними в систему, що має тоніку. Види європейських ладів – мажор і мінор.

Лади народної музики – натуральні семиступеневі лади, що є поширеними в музичному фольклорі. Види: фригійський, дорійський, лідійський, міксолідійський.

Медіанта – третій ступінь ладу, що визначає його мажорний чи мінорний нахил.

Мелізми – мелодичні фігури (звороти), що позначаються особливими умовними знаками, дрібними нотами, і призначені для прикрашання мелодії (форшлаг, мордент, групетто, трель, арпеджіато).

Мелодичний інтервал – відстань між двома звуками, взятими послідовно.

Мелодія – це музична думка, що виражена одноголосно.

Метр – послідовність акцентованих і неакцентованих рівнотривалих відрізків часу, що періодично повторюються.

Міксолідійський лад – лад народної музики мажорного нахилу зі зниженим VII ступенем.

Модуляція – перехід з одної тональності в іншу без зміни або зі зміною ладу. Типи м.: перехід, відхилення, модулююча секвенція, зіставлення.

Мордент – один із видів мелізмів. Буває простий (з верхнім допоміжним звуком) і перекреслений (з нижнім допоміжним звуком).

Одноіменні тональності – мажорна і мінорна тональності з спільною тонікою та різними ключовими знаками.

Пауза – перерва у звучанні музичного твору.

Паралельні тональності – мажорна і мінорна тональності з однаковими ключовими знаками.

Пентатоніка – звукоряд, що складається з п'яти звуків на основі безпівтонових тяжінь.

Період – будова, яка виражає відносно завершену музичну думку.

Перемінний розмір - розмір, який змінюється в межах певного музичного твору. Зміна розміру може бути чітко періодичною за тактами.

Прості інтервали – інтервали, величина яких не перевищує чисту октаву.

Ритм – організована послідовність звуків однакової чи різної тривалості.

Реприза – (фр. *Reprise*) – повторення частини музичного твору. Позначається додатковою тактовою лінією з двома крапками.

Розмір – графічне зображення метру за допомогою позначення його дробом, в якому числительник вказує на кількість долей у такті, а знаменник вказує на тривалість, яка прийнята за основну долю.

Синкопа – звук, який починається на слабкій долі і затримується на наступній за нею сильній чи відносно сильній долі. Розрізняють внутрішньотактові та міжтактові синкопи.

Синтаксис музичний – сукупність, співвідношення і зв'язок частин музичного твору.

Субдомінанта – IV ступінь ладу, один із головних.

Такт – найменша частина музичного твору. Часова одиниця музичного твору, що починається із сильної долі і закінчується перед наступною сильною долею.

Тембр – властивість звуку, окраса звуку.

Темп – швидкість виконання музичного твору, частота пульсування метричних долей у музичному творі.

Тональність – висотне положення ладу. Назва тональності, як і гама, складається із тоніки і ладу. Наприклад – Соль мажор, ля мінор. Кожна тональність має свої ключові знаки.

Тоніка – перший шабель (ступінь) ладу і головна його опора.

Тоновна величина інтервалу – кількість тонів чи півтонів, яку містить інтервал.

Транспозиція – це перенесення мелодії або музичного твору з однієї висоти на другу. При цьому не змінюється лад, розмір, мелодичний та ритмічний малюнок. Змінюється тільки тональність. Є три способи транспозиції:

1) на певний інтервал ; 2) зміна тональностей; 3) зміна ключів ;

Трель – один із видів мелізмів. Це рівномірне швидке чергування основного і верхнього допоміжного звуків.

Тріоль – це розподіл тривалості на три рівні частки замість двох.

Тривалість – властивість звуку, яка залежить від довгочасності коливального руху.

Тризвук – акорд, що складається з трьох звуків, розташованих за терціями. Види тризвуків – мажорний, мінорний, зменшений, збільшений.

Фактура – виклад музичного матеріалу. Види фактури – гомофонна, поліфонічна.

Фермата – це знак, який збільшує тривалість ноти або паузи на розсуд виконавця. Фермата означає в перекладі з італ. “затримка”.

Форшлаг – один із мелізмів. Виконується за рахунок основного звука, перед яким знаходиться, або за рахунок передуючого йому звука.

Фраза – це невеличка музична думка. Фрази бувають стійкі та нестійкі. Нестійкі фрази закінчуються на нестійкому звуці і ніби запитують. Стійкі фрази мають інтонаційні ствердження і закінчуються на стійкому звуці.

Фригійський лад – лад народної музики мінорного нахилу зі зниженим II ступенем.

Хроматизм – введення в мажор чи мінор звуків, що не входять в їхню діатоніку.

Хроматична гама – гама, побудована за півтонами. Вона не є самостійним ладом, а являє собою ускладнення мажорної або мінорної гама засобами заповнення великих секунд проміжними півтонами. До складу хроматичної гама входить 7 діатонічних і 5 хроматичних ступенів.

Цезура – момент розділення між будь-якими частинами музичного твору.

ДОДАТКИ

Розташування звуків на нотному стані.

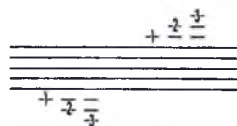
Нотний стан - це 5 горизонтальних лінійок, на яких розташовані ноти. Рахунок ліній ведеться знизу вгору.

На початку нотного стану ставиться вертикальна риска. Ноти розміщуються на лінійках і в проміжках між ними, тобто над і під ними.

А також на додаткових лінійках і під ними. Рахунок додаткових ліній зверху ведеться в висхідному напрямку, а рахунок додаткових ліній знизу - в низхідному порядку.

Басовий ключ або ключ фа.

Басовий ключ або ключ фа пишеться з четвертої лінійки нотного стану і означає висоту ноти фа малої октави.

В басовому ключі записуються низькі звуки.

Напівтон і тон.

Напівтон - це найменша відстань між двома звуками.

Тон - це відстань між двома сусідніми звуками, що дорівнює сумі двох напівтонів.

Між основними ступенями звукоряду утворюються два напівтони: ми-фа, сі-до, і п'ять тонів: до-ре, ре-мі, фа-соль, соль-ля, ля-сі.

Гама.

Гама - це звукоряд від тоніки до тоніки. Звуки в гамі розташовані за ступенями. Назва гами складається із тоніки і ладу. Наприклад: Фа мажор, ми мінор.

Тоніка - це перший ступінь гами, самий головний і самий стійкий.

Лад - це організація звуків навколо тоніки. В музиці існує два основних лади - мажор та мінор. Головною ознакою ладу є III ступінь. **Мажор** - це лад, в якому III ступінь знаходиться на

Паузи.

Пауза - це знак мовчання в музиці, перерва в звучанні. Паузи бувають такі ж, як і тривалості нот.

 - половина, рахуємо 1 і 2 і

 - четверть, рахуємо 1 і

 - восьма, рахуємо 1 або і

 - шістнадцята, рахуємо дві паузи на 1 або на і

Динамічні відтінки.

Динаміка - це сила, гучність звучання.

pp - піанісімо - дуже тихо.

p - піано - тихо.

mp - мецо піано - помірно тихо.

mf - мецо форте - помірно гучно.

f - форте - гучно.

ff - фортісімо - дуже гучно.

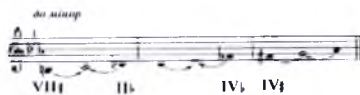
Альтерації

Альтерації називаються хроматична зміна ступенів ладу як не випадів в тоничній тріаді. Ця зміна наближає ступені ладу на відстань малої секунди до звуку тоничного тріаду і том робить важким і острим. Існують наступні альтерації:

В мажорі: II ступінь понижується та підвищується;
IV ступінь підвищується;
VI ступінь понижується (гармонічний мажор)

В міжорі: II ступінь понижується;
IV ступінь понижується та підвищується;
VII ступінь підвищується (гармонічний міжор)

Змінний розмір

Змінний розмір називається розмір, який змінюється в межах певного музичного твору. Зміна розміру може бути чітко періодичною та тактовим. В такому випадку на початку твору вправо вставляються два розміри:

Мелізми

Мелізми – це мелодичні завороти, які прикрашають основні звуки мелодії. До них належать: форшлаг, мордент, групетто, трель, арпеджіато.

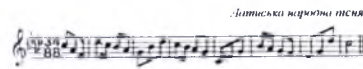
Форшлаг буває двох видів – короткий та довгий.
Короткий форшлаг – це мелізм, який складається з одного або кількох дуже коротких звуків, які виконуються перед основним звуком. Короткий форшлаг позначається дрібною нотою з перекресленим штилем з хвостиком. Штиль завжди лишається вгору. Нота форшлагу з'єднується з основною нотою за допомогою лінії, яка вигнута вниз.

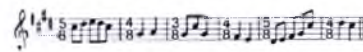
Довгий форшлаг – це мелізм, який складається з одного звука, який виконується перед основним звуком завжди за рахунок його тривалості. Довгий форшлаг позначається дрібною нотою з штилем вгору без перекреслювання. Тривалість довгого форшлагу дорівнює половині тривалості основного звука.

Мордент – це мелізм, який складається з короткого допоміжного звука, який розташований між двома зв'язаними основним звуком. Він буває простий та перекреслений. Простий мордент – верхнім допоміжним звуком.

Частіше трапляються неперіодичне чергування розмірів, що г вираженим відносно метрики. Тоді розмір виставляється в нотному тексті кожного разу при його зміні:

Ритмічна група (четвертя з точкою і дві шістнадцятіх):

Зменшений тріадук

Зменшений називається тріаду, який складається з двох внутрішніх і крайні звуки якого охоплюють інтервал зменшеної септими.

Ім – будуватися на VII ступені натурального мажору та VII# ступені гармонічного міжору, а також на II ступені гармонічного мажору та натурального міжору.

Перекреслений мордент – з нижнім допоміжним звуком

Групетто – це мелізм, який складається з кількох коротких шквіл верхнього допоміжного, основного, нижнього допоміжного, основного.

Трель – це рівномірне швидке чергування основного та верхнього допоміжного звука.

Арпеджіато – це швидке виконання звуків акорда послідовно ігниту вгору. Позначається вертикальною хвилястою лінією, яка ставиться перед акордом, який виконується.

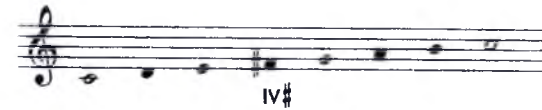

Діатонічні лади народної музики. Пентатоніка.

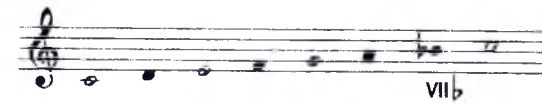
Діатоніка – це галузь натуральних семиступеневих ладів, до яких належать натуральний мажор та міжор, а також лади народної музики – дорійський, фригійський, лідійський, міксолідійський, локрійський, іонійський, еолійський та п'ятиступеневий лад – пентатоніка.

1) **Іонійський лад** – це лад, звукоряд якого співпадає зі звукорядом натурального мажору.

2) **Лідійський лад** відрізняється від натурального мажору IV# ступенем, який називається лідійською квартою.

3) **Міксолідійський лад** відрізняється від натурального мажору VIIb ступенем, який називається міксолідійською септимою.

4) **Еолійський лад** – це лад, звукоряд якого співпадає з натуральним міжором.

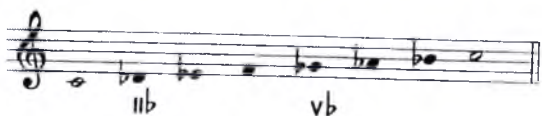
5) **Дорійський лад** відрізняється від натурального міжору підвищеним VI ступенем, який називається дорійською секстою.

6) **Фригійський** лад відрізняється від натурального мінору II^b ступенем, який називається фригійською секундою

7) **Локрійський** лад відрізняється від натурального мінору II^b ступенями.

Таблиця простих інтервалів

Назва	Позначення	Охоплює ступені	Містить Тони	Будується	
				В мажорі	В мінорі
Чиста прима	ч1	1	0	на всіх ступенях	на всіх ступенях
Мала секунда	м2	2	0,5	III, VII	II, V
Велика секунда	в2	2	1	I, II, IV, V, VI	I, III, IV, VI, VII
Мала терція	м3	3	1,5	II, III, VI, VII	I, II, IV, V
Велика терція	в3	3	2	I, IV, V	III, VI, VII
Чиста кварта	ч4	4	2,5	крім IV	крім VI
Чиста квінта	ч5	5	3,5	крім VII	крім II
Мала секста	м6	6	4	III, VI, VII	I, II, V
Велика секста	в6	6	4,5	I, II, IV, V	III, IV, VI, VII
Мала септима	м7	7	5	II, III, V, VI, VII	I, II, IV, V, VII
Велика септима	в7	7	5,5	I, IV	III, VI
Чиста октава	ч8	8	6	на всіх ступенях	на всіх ступенях

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Правопис штилів.

Штиль – це паличка, яка ставиться збоку від ноти. Якщо нота лежить нижче середньої (3-ї) лінії нотного стану, тоді штиль пишеться праворуч від ноти вгору. Якщо нота лежить вище 3-ї лінії нотного стану, тоді штиль ставиться зліва від ноти вниз. Нота на середній лінії може бути написана зі штилем вгору або вниз (частіше вниз).

В групі з двох нот напрямки штилів обираються за останньою нотою.

В групі з трьох або більше нот напрямки штилів залежить від того, яких нот більше, які потребують написання штиля вгору або штиля вниз.

При з'єднанні нот у групі необхідно обрати найбільш зручне положення штилів та ребер нот, орієнтуючись на середину довжини нотного стану.

1. Арзаманов Ф. Теорія музики і виконавство // Ф. Арзаманов Методика викладання музично-теоретичних і музично-історичних предметів: Зб. статей / Упор. В. Самохвалов.- К.: "Музична Україна", 1983. – С. 3-16.
2. Бородай М., Сивик О. Теорія музики в системі професійної музичної освіти // М. Бородай, О. Сивик / Навчально-методичний посібник. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2012. -56 с.
3. Горемичкін А. Основи музичної мови. - // Мелітополь, 2005.- 161 с.
4. Калашник М. Уроки елементарної теорії музики // М. Калашник Уроки елементарної музики. - Х.: "Фактор", 2004.- 351 с.
5. Качмар О. Шляхи вдосконалення викладання курсу "Основи теорії музики і сольфеджіо" // О. Качмар / Методичні рекомендації для студентів спеціалізації "музика" і "хореографія". - Івано-Франківськ.- 2012. -70 с.
6. Музична грамота // Укладачі: Амосова Н. В., Казак І.І . Навчально-методичний посібник із сольфеджіо та теорії музики для учнів 1-7 класів дитячих музичних шкіл. - Рівне. - 2005. - 96 с.
7. Островський А. Методика теорії музики і сольфеджіо. – Л. : Музгиз, 1954. – 303 с.
8. Побережна Г. Загальна теорія музики: Підручник для студентів музично-педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К: "Вища школа", 2004. – 298 с.
9. Смаглий Г., Маловик Л. Основи теорії музики. – Х.: "Факт", 2005. – 383 с.
10. Станіславська К. Шляхи оптимізації викладання елементарної теорії музики студентам режисерських спеціалізацій. / Автореферат дис. канд. пед. наук. – К., 2002. – 20 с.
11. Способин И. Элементарная теория музыки. – М.: Гос. муз. изд., 1963. – 203с.

Навчальне видання

ОЛЕКСАНДРА КАЧМАР

**ОСНОВИ ТЕОРІЇ МУЗИКИ
І СОЛЬФЕДЖІО**

Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи
для студентів I курсу денної форми навчання
спеціальності "Початкова освіта спеціалізація "музика",
"Початкова освіта спеціалізація "хореографія" **7.010.102.**
Освітньо-кваліфікаційний рівень "Бакалавр"

В авторській редакції
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 1,86
Наклад 100 прим.

**ВИДАВНИЦТВО
"НАІР"**

Івано-Франківськ, вул. Височана, 18,
тел. (034) 250-57-82, (050) 433-67-93
email: fedorynrr@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів
видавничої продукції №4191 від 12.11.2011р.

